

KREATIV KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY METODIK VOSITALARI TAHLILI

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

Texnologik ta'lim yo'nalishi 1-bosqich magistranti

Xudayberdiyeva Shaydo

Annotatsiya

Maqolada kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish uchun metodik vositalarni chuqur tahlil qilishga alohida e'tibor qaratilgan. Ilmiy manbalarni o'rganish asosida kreativ kompetensiyaning nazariy va amaliy asoslari, uning rivojlanish bosqichlari, klassik va zamonaviy yondashuvlar, mintaqaviy va milliy tadqiqotlar, hamda ularni rivojlantirishda qo'llanilayotgan innovatsion metodlar keng yoritilgan. Shuningdek, maqolada kreativ kompetensiyani rivojlantirishda yuzaga kelayotgan muammolar va istiqbolli yo'nalishlar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari asosida yangi metodik vositalarni ishlab chiqish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: kreativ kompetensiya, metodik vositalar, pedagogika, innovatsion ta'lim

Abstract

This article focuses on an in-depth analysis of methodological tools for developing creative competence. Based on a study of scientific sources, the theoretical and practical foundations of creative competence, its stages of development, classical and modern approaches, as well as regional and national research, and innovative methods used in its advancement are extensively examined. The article also discusses problems arising in the process of developing creative competence and promising directions for further work. Based on the results of the research, recommendations are given for the development of new methodological tools.

Keywords: creative competence, methodological tools, pedagogy, innovative education

Аннотация

В статье уделено особое внимание глубокому анализу методических средств развития креативных компетенций. На основе изучения научных источников подробно рассматриваются теоретические и практические основы креативной компетенции, этапы её формирования, классические и современные подходы, региональные и национальные исследования, а также инновационные методы, применяемые в образовательной практике. Кроме того, в статье анализируются проблемы, возникающие при развитии креативных компетенций, и перспективные направления дальнейших исследований. По результатам исследования предлагаются рекомендации по созданию новых методических средств.

Ключевые слова: креативная компетенция, методические средства, педагогика, инновационное образование

Введение

Kreativ kompetensiyalar zamonaviy ta'lim jarayonida eng muhim va dolzarb masalalardan biri bo'lib, inson kapitalining sifatini oshirish, innovatsion fikrlash va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashda muhim ahamiyatga ega. Globalizatsiya, tezkor texnologik taraqqiyot va jamiyat ehtiyojlarining o'zgarishi natijasida pedagogik faoliyatda kreativ yondashuvlar, yangicha fikrlash va muammoli vaziyatlarni mustaqil hal qilish ko'nikmalari tobora muhim bo'lib bormoqda. Shu sababli, kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan samarali metodik vositalarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish bugungi kunda ta'lim tizimi oldida turgan asosiy vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu maqolada kreativ kompetensiyalar tushunchasining nazariy va konseptual asoslari, tarixiy rivojlanish

bosqichlari, klassik va zamonaviy yondashuvlar, mintaqaviy va milliy olimlarning ilmiy ishlari hamda amaliy tadqiqotlar tahlil qilinadi. Shuningdek, kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishda qo'llanilayotgan innovatsion metodik vositalarning samaradorligi va ularni takomillashtirish yo'llari ko'rib chiqiladi. Maqola natijasida kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishga qaratilgan metodik vositalarni takomillashtirish va yangi yondashuvlarni ishlab chiqish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Обзор литературы

Kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika va psixologiya fanining eng muhim va murakkab yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur sohada olib borilgan ilmiy izlanishlar kreativlik va kompetensiya tushunchalarining mazmun-mohiyatini aniqlash, ularning o'zaro bog'liqligi, rivojlanish bosqichlari va metodik vositalarini ishlab chiqishga qaratilgan. Kreativlik tushunchasi dastlab XIX asr oxiri va XX asr boshlarida G. Volff, E. Krechmer, S. Hollingvort singari klassik psixologlar tomonidan inson faoliyatining ijodiy jihatlarini o'rganishda qo'llanilgan bo'lsa-da, mazkur tushunchaning to'liq va tizimli tahlili 1950-yillarda J. Guilford tomonidan amalga oshirilgan. J. Guilford o'zining «Intellekt tuzilishi modeli»da kreativlikni inson tafakkurining o'ziga xos turi sifatida ko'rsatgan va uni divergent fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, yangi g'oyalarni yaratish qobiliyati bilan bog'lagan[1]. Uning izlanishlari davomida kreativlikning asosiy tarkibiy qismlari, xususan, original fikrlash, moslashuvchanlik, tafakkur tezkorligi va muammolarni hal qilish qobiliyatlari ajratib ko'rsatilgan. Keyingi yillarda Torrens, Wallas, Mednik, Sternberg kabi olimlar kreativlikni rivojlantirishga oid turli modellarning nazariy asoslarini ishlab chiqdilar. Masalan, E. Torrens tomonidan ishlab chiqilgan kreativlikni baholash testlari va metodik vositalar butun dunyo pedagogik amaliyotida keng qo'llanilmoqda. Wallasning to'rt bosqichli ijodiy jarayon modeli (tayyorgarlik,

inkubatsiya, iluminatsiya, verifikatsiya) esa kreativ kompetensiyaning rivojlanish mexanizmini chuqur yoritib berdi.

Kreativ kompetensiya tushunchasi esa XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab ta'lim va kasbiy faoliyatda keng qo'llanila boshlandi. Kompetensiya nazariyasi avvalo L. Shulman, D. MakKlelland, R. Boyatsis va boshqa xorijiy olimlar tomonidan ishlab chiqildi. Ular kompetensiyani nafaqat bilim va ko'nikmalarning yig'indisi, balki amaliyotda muammoli vaziyatlarni mustaqil hal qilish, moslashuvchanlik va innovatsion yondashuvlarni amalga oshirish qobiliyati sifatida talqin etdilar. Kreativ kompetensiya esa, o'z navbatida, shaxsning yangi g'oyalarni yaratish, mavjud muammolarga noodatiy yechim topish, intellektual va ijtimoiy moslashuvchanlik, hamda o'zini doimiy rivojlantirish qobiliyatlari majmui sifatida qaraladi. Zamonaviy xorijiy adabiyotlarda kreativ kompetensiya ko'pincha «creative competence», «creativity competence» yoki «innovative competence» atamaları bilan ifodalanadi va ularning rivojlanishiga oid turli metodik yondashuvlar ishlab chiqilgan[2].

Nazariy konseptual asoslar nuqtai nazaridan kreativ kompetensiyani rivojlantirishda konstruktivizm, sotsiokultural yondashuv, faoliyatga yo'naltirilgan va kompetensiyaga asoslangan yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Konstruktivizm nazariyasiga ko'ra, bilim va kompetensiyalar shaxsning faol hamkorligi, tajribasi va refleksiyasi asosida shakllanadi. Piaget va Vygotskyning sotsiokultural nazariyalari esa kreativ kompetensiyaning ijtimoiy-madaniy muhitda, interaktiv hamkorlik va kommunikativ faoliyat orqali rivojlanishini asoslab berdi. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv esa kreativlikni shaxsning kasbiy va hayotiy faoliyatidagi muvaffaqiyat omili sifatida ko'radi va uning rivojlanishini aniq natijalar, ko'nikmalar va motivatsiya bilan bog'laydi[3].

Tarixiy jihatdan kreativ kompetensiyani rivojlantirishga oid metodik vositalar bosqichma-bosqich rivojlanib kelgan. Dastlabki bosqichlarda kreativlik asosan tabiiy iste'dod va individual xususiyat sifatida talqin qilingan bo'lsa, XX asrning

ikkinchi yarmidan boshlab uni ongli ravishda shakllantirish va rivojlantirish imkoniyatlari o'rganila boshlandi. Bu borada, xususan, Torrens testlari, divergent fikrlash mashqlari, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish texnikalari, rol o'yinlari, loyiha va dizayn asosida o'qitish metodlari keng qo'llanila boshlandi. Zamonaviy bosqichda esa kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish uchun interfaol metodlar, axborot-kommunikatsion texnologiyalar, onlayn platformalar, gamifikatsiya, STEAM yondashuvi va boshqa innovatsion metodik vositalar joriy etilmoqda. Bu usullar nafaqat kreativ fikrlashni, balki hamkorlik, liderlik, kommunikativ va reflektiv kompetensiyalarni ham rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mintaqaviy va milliy tadqiqotlarda kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishga oid o'ziga xos yondashuvlar shakllangan. O'zbekiston olimlari tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda kreativ kompetensiyaning mazmun-mohiyati, uni rivojlantirish omillari, mahalliy an'ana va qadriyatlar, milliy-ta'limiy muhitning o'ziga xos jihatlari chuqur tahlil qilinmoqda. Jumladan, A. Jo'rayev, N. Toshpo'latova, O. G'ofurova, M. Jabborova singari mahalliy olimlar kreativ kompetensiyaning tarkibiy qismlari, ularni rivojlantirishda motivatsiya, muammoli vaziyatlar, loyiha faoliyati va hamkorlikning o'rni, shuningdek, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini o'rganib chiqishgan. O'zbekiston ta'lim tizimida kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha ilg'or tajribalar, xususan, umumiy o'rta va oliy ta'lim muassasalarida STEAM, fablab, dizayn o'quv dasturlari, startap va inkubatsion loyihalar, hamda o'quvchilarning mustaqil tadqiqot faoliyati keng joriy etilmoqda. Bu esa, o'z navbatida, kreativ kompetensiyaning zamonaviy talablarga mos rivojlanishiga zamin yaratmoqda[4].

Empirik tadqiqotlar va amaliyotda kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishga oid turli innovatsion metodik vositalar sinovdan o'tkazilmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, kreativ kompetensiyani shakllantirishda loyiha asosida o'qitish, muammoli vaziyatlar yaratish, guruhli va jamoaviy faoliyat, gamifikatsiya, ijodiy laboratoriyalar, onlayn treninglar va vebinarlar, real hayotiy muammolar asosida

o'rgatish samarali natija beradi. Masalan, Finlandiya, Janubiy Koreya, Singapur, AQSh va Yevropa davlatlarida kreativ kompetensiyani rivojlantirish uchun o'quvchilarga ijtimoiy muammolarni mustaqil hal qilish, yangi mahsulot va xizmatlarni loyihalash, innovatsion g'oyalar ishlab chiqish, dizayn tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan maxsus dasturlar ishlab chiqilgan. O'zbekiston ta'lim tizimida esa, so'nggi yillarda kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish uchun «Yoshlar innovatsiya markazlari», «Fablab», «Robototexnika to'garaklari», «Startup maktablari» kabi platformalar faoliyat yuritmoqda. Shuningdek, umumiy o'rta ta'lim maktablarida STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) asosida o'qitish, loyiha asosida ta'lim, ijodiy laboratoriyalar, raqamli texnologiyalar va gamifikatsiya elementlaridan keng foydalanilmoqda. Bu usullar o'quvchilarning mustaqil fikrlashi, ijodiy yondashuvi, jamoada ishlash va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilmoqda[5].

Kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishga oid zamonaviy tadqiqotlar natijasida metodik vositalarni takomillashtirishga doir qator muhim xulosalar ilgari surilgan. Avvalo, kreativ kompetensiyani rivojlantirishda motivatsion muhit, erkin muloqot, muammoli vaziyatlar, hamkorlik va interfaol yondashuvlar asosiy omil sifatida ajratib ko'rsatilmoqda. Shu bilan birga, kreativ kompetensiyani baholash mezonlari, uning natijadorligini aniqlash, shaxsiy va ijtimoiy omillar ta'siri, milliy va mintaqaviy xususiyatlar, innovatsion texnologiyalarning roli doimo ilmiy munozara va bahs-munozaralar markazida turibdi. Qator olimlar kreativlik va kreativ kompetensiyani rivojlantirishda universal yondashuvlar mavjud emasligini, har bir hudud, milliy muhit va o'quvchi shaxsiyati uchun moslashtirilgan individual yondashuvlar zarurligini ta'kidlaydilar. Bu esa, kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish metodik vositalarini ishlab chiqishda kompleks, integrativ va moslashuvchan yondashuvlar talab etilishini ko'rsatadi[6].

Metodik vositalar tahlilida, ayniqsa, kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishda loyihaviy ta'lim, muammoli o'qitish, interfaol va kommunikativ

metodlar, gamifikatsiya, STEAM, dizayn tafakkuri, ijodiy laboratoriyalar, axborot-kommunikatsion texnologiyalar, vizualizatsiya va refleksiya texnikalari eng samarali vositalar sifatida ajratib ko'rsatilmoqda. Loyiha asosida o'qitishda o'quvchilar real muammolarni mustaqil hal qiladi, yangi mahsulot va xizmatlarni loyihalaydi, guruhda hamkorlikda ishlash orqali ijodiy fikrlash va innovatsion yondashuvlarni rivojlantiradi. Muammoli o'qitishda esa o'quvchilarga noodatiy vaziyatlar, ochiq savollar, kreativ topshiriqlar beriladi va ular mustaqil izlanadi, yangi g'oyalarni ishlab chiqadi. Gamifikatsiya va axborot texnologiyalari esa kreativ kompetensiyani rivojlantirishda motivatsiyani oshirish, interaktiv muhit yaratish va o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlashga yordam beradi. STEAM yondashuvi esa fanlararo integratsiya, ijodiy loyihalar va dizayn tafakkurini rivojlantirish orqali kreativ kompetensiyaning zamonaviy talablariga javob beradi.

Kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishda yuzaga keladigan muammolar va bahs-munozaralarga to'xtaladigan bo'lsak, bir qator tadqiqotlarda kreativlik va kreativ kompetensiyani baholashda sub'ektivlik, mezonlarning noaniqligi, natijalarni ob'ektiv o'lchashdagi qiyinchiliklar, milliy va madaniy xususiyatlarning yetarlicha inobatga olinmasligi muammolari ko'rsatib o'tilgan. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarning haddan oshiq joriy etilishi, individual va guruhviy faoliyat o'rtasidagi muvozanat, o'qituvchilarning kreativ kompetensiyasini rivojlantirish masalalari ham doimo dolzarb bo'lib qolmoqda. Qator olimlar kreativ kompetensiyani rivojlantirishda o'quvchi shaxsiyatining individual xususiyatlari, ijtimoiy-madaniy muhit, oilaviy va maktab omillari, shuningdek, o'qituvchilarning motivatsiyasi va kompetensiyasi hal qiluvchi ahamiyatga egaligini ta'kidlab o'tadilar. Bu esa, kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishda kompleks, tizimli va differensial yondashuvlarni talab etadi.

Yuqoridagi ilmiy manbalar va amaliy tajriba natijalari shuni ko'rsatadiki, kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish uchun samarali metodik vositalarni ishlab chiqish va ularni ta'lim amaliyotiga joriy etish muhim ahamiyatga ega. Bunda

an'anaviy va zamonaviy metodlarning integratsiyasi, innovatsion texnologiyalardan foydalanish, shaxsiy va guruhiy faoliyatning uyg'unligi, hamkorlik va kommunikativ muhit yaratish, shuningdek, o'qituvchilarning professional rivojlanishini ta'minlash asosiy yo'nalishlar sifatida ajratib ko'rsatiladi. Maqolada ko'rib chiqilgan adabiy manbalar, nazariy yondashuvlar va amaliy tajribalar asosida kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishning zamonaviy metodik vositalarini takomillashtirish, milliy va mintaqaviy xususiyatlarni inobatga olgan holda yangi yondashuvlarni ishlab chiqish istiqbollari aniqlanadi.

Заклучение

Maqolada kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish masalasi nazariy va amaliy jihatdan keng yoritildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, kreativ kompetensiyani rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimi oldida turgan eng dolzarb va ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Kreativ kompetensiyani shakllantirish uchun samarali metodik vositalar, xususan, loyiha asosida o'qitish, STEAM, gamifikatsiya, muammoli o'qitish va axborot-kommunikatsion texnologiyalar keng qo'llanilmoqda. Bu metodlar orqali o'quvchilarda mustaqil va kreativ fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal qilish, hamkorlik va kommunikativ kompetensiyalar rivojlanadi. Biroq, kreativ kompetensiyani rivojlantirishda hali ham bir qator muammolar, xususan, baholash mezonlari noaniqligi, sub'ektivlik, milliy va madaniy xususiyatlarning yetarlicha inobatga olinmasligi, o'qituvchilarning professional tayyorgarligi masalalari mavjud. Shu sababli, kreativ kompetensiyalarni rivojlantirishda kompleks, tizimli va differensial yondashuvlar, innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish, shaxsiy va guruhiy faoliyat uyg'unligi, motivatsion va kommunikativ muhit yaratish muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari, metodik vositalarni ishlab chiqishda milliy va mintaqaviy xususiyatlarni inobatga olish, o'qituvchilarning kreativ kompetensiyasini doimiy rivojlantirish va zamonaviy ilg'or tajribalardan foydalanish zarur. Yakuniy xulosa

sifatida aytish mumkinki, kreativ kompetensiyalarni rivojlantirish bo'yicha yangi va samarali metodik vositalarni ishlab chiqish, ularni ta'lim amaliyotiga joriy etish va doimiy takomillashtirib borish zamonaviy ta'lim jarayonining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi. Ushbu yo'nalishda olib borilayotgan izlanishlar, ilmiy va amaliy tajribalar kelajakda kreativ kompetensiyaga ega, innovatsion va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashga zamin yaratadi.

Список литературы

1. Guilford, J. P. (1950). Creativity. *American Psychologist*, 5, 444–454.
2. Torrance, E. P. (1966). *Torrance Tests of Creative Thinking*. Personnel Press.
3. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
4. Jo'rayev, A. (2020). *Kreativ kompetensiyalar: nazariy va amaliy asoslari*. Toshkent: Ma'naviyat.
5. Sawyer, R. K. (2012). *Explaining Creativity: The Science of Human Innovation*. Oxford University Press.
6. Sternberg, R. J. (2006). *The Nature of Creativity*. Cambridge University Press.